

Велігодський В.М., Пашеня В.Н.

В. ВИННИЧЕНКО: ПИСЬМЕННИК, ІСТОРИК, ПОЛІТИЧНИЙ ДІЯЧ

Володимир Кирилович Винниченко народився 18 липня 1880 р. на хуторі Веселий Кут Єлисаветградського повіту Херсонської губернії (тепер с. Григорівка Новоукраїнського району Кіровоградської області) в селянській родині. З семи років він навчався у початковій школі, а потім почав навчатися у Єлисаветградській гімназії. У липні 1899 р. перед закінченням останнього, восьмого, класу його, вихідця із “мужиків”, виключають з гімназії, прикриваючись несплатою грошей за навчання.

Після відрахування він працює наймитом у поміщицьких економіях, готується скласти екстерном іспити за гімназійний курс. Отримавши врешті атестат, він у 1901 р. вступає на юридичний факультет Київського університету.

На першому курсі, у лютому 1902 р., за участь у діяльності Революційної української партії (РУП) В. Винниченка заарештовують і кидають до Лук'янівської тюрми.

Після звільнення з кількомісячного ув'язнення колишньому студентові забороняють навчатися в університеті й проживати у Києві та на його околицях. Навесні 1902 р. за завданням РУП він вирушає на Полтавщину, де займається агітаційною роботою серед селян, а восени того ж року його призивають на військову службу. Він використовує цю обставину для підпільної революційної діяльності.

Взимку 1903 р. В.Винниченко, попереджений про можливий його арешт, залишає військову частину й виїжджає до Галичини, де незабаром стає помітною постаттю в колах радикально настроєної інтелігенції. Він активно співробітничав в газетах “Праця”, “Селянин”, пише численні політичні брошури та листівки і як кур'єр переправляє літературу в Східну Україну. Під час однієї з поїздок його заарештовує російська жандармерія. За дезертирство й нелегальний перехід кордону В.Винниченко потрапляє до камери-одинокки Лук'янівської тюрми.

У 1904 р. В.Винниченка, звільненого за амністією, переводять із в'язниці до дисциплінарного батальону, однак він знову втікає за кордон, де бере безпосередню участь у підготовці нової програми РУП, частина якої на II з'їзді дістала назву Української соціал-демократичної робітничої партії (УСДРП).

У 1905 р. він повертається в Україну, де за дорученням ЦК УСДРП організує на півдні кілька селянських виступів, а у листопаді веде агітацію серед робітників Полтави.

Института биологии Южных морей НАН Украины

У 1906 р. В.Винниченко складає екстерном іспит за університетський курс і отримує диплом юриста. Наприкінці того ж року його втретє заарештовують і після тривалого розслідування знову запроторюють до Лук'янівської тюрми. Після восьмимісячного ув'язнення відомий український громадський діяч Євген Чикаленко бере його на поруки під грошову заставу.

Скориставшись цим, В.Винниченко разом з групою революціонерів утікає за кордон і проживає в різних країнах – Австрії, Франції, Швейцарії, Італії. Кілька разів за завданням партії нелегально відвідує Україну, де намагається консолідувати роботу розрізнених підпільних гуртків. Тут, на батьківщині, його застає I світова війна, яка перекинула усі кордони. Він змушений переховуватись спочатку в Скатеринославі, а згодом – у Москві. Всю свою енергію він зосереджує на літературній діяльності: пише цілу низку творів: “Босяк”, “Хочу!”, “Записки Кирпатого Мефістофеля”, співробітничав в журналі С.Петлюри “Украинская жизнь”, а потім повертається до активної політичної роботи разом з М.Грушевським, який повернувся з Сибірського заслання. Разом з них він видає часопис “Промінь”.

Після Лютневої революції у Петрограді В.Винниченко повертається до Києва. Він створює “Робітничу газету” – центральний друкований орган УСДРП. З весни 1917 р. він стає головним ідеологом української революції.

Володимир Винниченко був одним із когорти найвищих проводирів українства революційної доби, хто справді мав власне бачення ситуації, перспектив її дальшого розвитку, орієнтирів, до яких слід було спрямовувати народний рух. В його уяві дійсно існувала більш-менш цілісна система поглядів на питання – як змінити долю України, як вивести її народ на якісно нові обрії існування і розвитку. Це була його, Винниченкова, національна ідея. Вона зазнала рішучої критики з боку відвертих супротивників і тимчасових попутників. Сам він згодом з відчайдушною нещадністю викривав недосконалість, прорахунки, утопізм виборюваного шляху. Але то буде потім.

З весни 1917 р. Винниченкова національна ідея була закумуляована у концепції української революції. Володимир Кирилович був її видатним ідеологом, а згодом і науковим інтерпретатором. “Основою, вихідним пунктом відношення української демократії тодішнього часу до всіх явищ і проблем було національне визволення України”, - писав В.Винниченко у своїй книзі “Відродження нації”[1].

Серед найвагоміших Винниченкових аргументів були такі. Він вважав, що на поточний момент українська нація ще не завершила процесу свого формування, в ній не встигли виявитись антагоністичні суперечності, вона може бути єдиною в боротьбі за визволення, єдиною в пориві власного державотворення. Ця ідея стала наріжною у публічних виступах Винниченка, в його статтях, була підхоплена і популяризувалась прибічниками. “...Серед свідомого національного українства крупної буржуазії нема, - полемізував лідер з УСДРП зі своїм колегою М. Поршем на IV з'їзді партії (30 вересня – 3 жовтня 1917 р.). – Промислових, торговельних, аграрних капіталів у нас нема, є дрібна буржуазія, революційна демократія”[2]. У такому становищі Винниченко готовий був вбачати переваги для справи національного відродження. Форсування ж з постановкою соціальних лозунгів розглядав як до певного часу небажане, таке, що може

розбити природну єдність українства, перешкодити досягти найважливішої мети. “Нас об’єднує ідея національної організації, - доводив він на II Всеукраїнському військовому з’їзді у червні 1917 р. – Всі ми, усі наші класи повинні об’єднатися в процесі національної революції. У нас немає ще таких класів, які не могли б працювати разом з демократичними масами, і в цьому наше щастя... У нас ще немає капіталістичного класу, бо ми, як нація, ще не сформувались”[3].

На основі власного аналізу соціально-економічного, політичного, культурного розвитку і України, і Росії Винниченко вважав передчасним курс більшовиків на соціалістичну революцію з радикальними вимогами (націоналізація засобів виробництва тощо), схилився до реформістських кроків руху вперед. Він стверджував, що “для Росії соціалістичний уряд був би загибеллю, а для соціалізму – дискредитацією”[4].

Найвищою ідеєю, до якої мало прагнути українство, Винниченко вважав відродження національної державності.

Тут він цілком поділяв точку зору свого старшого товариша М. Грушевського: найдоцільнішим на той час стало б запровадження широкої національно-територіальної автономії у складі федеративної демократичної республіки, якою в процесі революції мала стати Росія.

На I Всеукраїнському військовому з’їзду на початку травня 1917 р. він разом з М.Поршем намагався вгамувати всплеск нетерплячих настроїв до негайного здійснення кроків на шляху до автономії, змушений був буквально стримувати намагання посланців від з’їзду, що увійшли до загальної делегації, включити до вимог, що висувались Тимчасовому уряду, радикальні, нездійсненні, що межували з провокаційними, як на Винниченка, положення.

Як заступник Голови Центральної Ради і керівник української делегації до Петрограда, оцінюючи сформульовані врешті-решт вимоги, він резюмував: “...Отже, ніякого страхіття ми не домагалися. Ми тільки скромно хотіли, щоб Правительство в тому чи іншому акті висловило принципіально своє прихильне відношення до сього постулату – автономії України. Тільки принципіально. Тільки десь там собі хоч згадайте, що ви іменно до автономії України ставитеся “прихильно”. Не заводьте її зараз, ми готові скільки там треба ждати здійснення цього постулату; не вирішуйте навіть його тепер, не кажіть, що так і буде, заявіть тільки, що ви “прихильно ставитеся”[5].

Не змогли вплинути на зміну обраної позиції навіть особисті страждання. Як людина творча, особливо вразлива і емоційна, Володимир Кирилович зазнавав у спілкуваннях з пихатими великодержавними бюрократами неймовірного болю, сприймаючи невдачі як особисту трагедію. “Я мав честь бути учасником як сеї, так і всіх останніх делегацій до Петрограду, - писав він, - й можу сказати, що, коли відродження нації повинно добуватися крім усяких інших способів і пониженням, і соромом, то українська демократія й цим щедро заплатила як усій руській нації, так її найпоступовішій демократії. І з гіркостю, з жалем мушу зазначити, що коли руський Уряд понижував і ображав нас, то робив це хоч у ввічливій формі, а руська демократія і ввічливістю не вважала потрібним прикрити свою націоналістичну брутальну наготу”[6].

Були моменти, коли Винниченко, здавалось, готовий був піднятися у єдиному пориві з революційними настроями мас. Проте під тиском обставин запал нерідко згасав. Яскравий доказ тому – епізод із створенням на вимогу уже II Всеукраїнського військового з’їзду, що працював наперекір забороні військового міністерства О Керенського на початку червня 1917 р., Першого Універсалу Центральної Ради. М. Грушевський згадував: “...Саме тоді вироблявся проект обіцяного Центральною Радою універсалу. Винниченко взявся зробити перший начерк, звичайно, дуже поміркований в національних домаганнях, сим разом унісся настроями хвилі і написав свій начерк у таких різких тонах, що присутній Єфремов рішуче запротестував, вважаючи такий напрям чистим авантюризмом, і заявив, що не тільки у редакції його брати /участь/ не хоче /ї/ не підпише, але й у президії ради не останеться. Винниченко заявив повну готовність “вигладити”. Гладили так, що, як з жалем потім говорив один з молодих членів редакційного комітету прапорщик Потішко, від ген/ерального/ військового комітету, тільки й остався заголовок “Універсал”. Дійсно, деяка загальність і невиразність в стилізації з’явилася як наслідок сеї операції...”[7].

Та як би там не було, саме Винниченкове розуміння перспектив будівництва української держави стало домінуючим у той час, його власною рукою було зафіксовано у найвагоміших документах тієї епохи – I, II і III Універсалах (це підтверджується і оригіналами рукописів документів), стало визначальною тактикою визвольного руху до жаданої мети.

Призначений 16 червня 1917 р. головою Генерального Секретаріату Центральної Ради, Володимир Кирилович Винниченко з ентузіазмом взявся до вироблення програми подальших дій. Навряд чи цю програму можна охарактеризувати як бездоганну, та навіть стрімку, цілеспрямовану, динамічну. В декларації Генерального Секретаріату, оголошеній його головою 26 липня 1917 р. на пленумі Ради, в накресленому плані практичної роботи майже в усіх позиціях робився крок назад від положень I Універсалу. “Якщо порівняємо її (декларацію) з універсалом, - визнавав активний діяч Центральної Ради П.Христюк, - то вона представляється далеко менш радикальною, ніж сам універсал”[8].

Однак і цю помірковану позицію, схоже, В. Винниченко не в спроможності був відстоювати у змаганнях з Тимчасовим урядом, до якого Центральна Рада звернулася з пропозицією затвердити Генеральний Секретаріат як вищий орган української виконавчої влади. “Навіть у разі відмови визнати крайовий орган, - відзначав у ті дні керівник Генерального Секретаріату, - Центральна Рада не думає ставати на захватний шлях. Центральна Рада не кличе йти проти уряду”[9].

Саме В. Винниченкові довелося умовляти Центральну Раду згодитись пристати до розробленої у

результаті переговорів Ради (М. Грушевського, В. Винниченка і С.Петлюри) з посланцями Тимчасового уряду (І. Церетелі, О. Керенським, М. Терещенком), що відбулись у Києві в останні дні червня, декларації. Це був ще один крок назад у порівнянні з I Універсалом – Центральна Рада зобов'язувалась практично без будь-яких умов припинити “самочинне запровадження автономії” до Всеросійських Установчих зборів. Ця позиція і знайшла відбиття у схваленому 3 липня 1917 р. II Універсалі.

Зовсім знахабнівши, не відчувуючи серйозного опору, Тимчасовий уряд після довгих зволікань і нових принижень врешті-решт затвердив 4 серпня 1917 р. “Тимчасову Інструкцію Генеральному Секретаріату Центральної Ради”. Визнавши Секретаріат органом центрального уряду, що призначається у Петрограді за поданням Ради, “Інструкція” обмежувала повноваження крайового органу лише п'ятьма губерніями (Київською, Волинською, Подільською, Полтавською і Чернігівською). “...Ота Тимчасова Інструкція, дійсно була явищем дуже тимчасовим, - писав потім В. Винниченко. – Крім наївних людей, ніхто не дивився на неї серйозно”[10].

Ідею автономії для України у складі федеративної Росії Винниченко продовжував сповідувати й після падіння Тимчасового уряду.

20 листопада 1917 р. Центральна Рада оголосила 3-й Універсал, у якому говорилося: “Не відділяючись від Російської Республіки й зберігаючи єдність її, ми твердо станемо на нашій землі...”[11].

У гострому конфлікті з РНК, що продовжував наростати протягом усього грудня і вилився-таки у війну, Винниченко зайняв тверду позицію. Разом з Петлюрою він підписав офіційну відповідь на ленінський ультиматум РНК, незмінно кваліфікував боротьбу між Петроградом і Києвом як боротьбу національну. “Оголошення нас буржуями, - наполягав Голова Генерального Секретаріату, - засіб боротьби неукраїнців з українцями. Боротьба, яку тепер ведуть з нами більшовики, є боротьба національна. Більшовики, які вважають себе представниками великоросійської демократії, борються з нами, самі того, можливо, не усвідомлюючи, як великороси”[12].

Володимир Кирилович щиро вірив у значні потенції національно-визвольного руху, сподівався, що українці не допустять будь-яких зазіхань на власну державність, будову якої тільки-но почали зводити після III Універсалу (7 листопада 1917 р.). Але і він, і його колеги, передусім із соціал-демократичного табору, виявили просто-таки дитячу наївність, по суті нехтуючи довгий час питанням про створення збройних сил народжуваної української держави.

Як соціаліст, Винниченко ще з весни 1917 р. вперто доводив, що на шляху до нового ладу регулярної армії не потрібно, її функції успішно візьме на себе народна міліція. Він навіть намагався висміювати через “Робітничу газету”, у публічних виступах стихійний рух гетьманів. Як один з головних діячів Центральної Ради Винниченко виявив рішучий протест самостійницьким настроям М. Міхновського, його спробам очолити український військовий рух. Саме завдяки зусиллям Винниченка на таку відповідальну роль вдалося висунути Петлюру, який після довгої перерви поновив членство в УСДРП і виявляв велику зацікавленість в українізації такого складного, відповідального завдання. І знову ж таки, Винниченко все зробив, щоб спекатися з Києва Міхновського. Врешті-решт цього вдалося досягти за участю Грушевського.

Велику упередженість виявило керівництво Центральної Ради і Генерального Секретаріату і щодо зусиль П. Скоропадського по створенню 1-го Українського корпусу. Лідери українського руху не стільки сприяли, скільки протидіяли розвитку самодіяльного, спонтанного руху “вільного козацтва”.

Та з початком наступу на Київ радянських військ (як створених в Україні, значною мірою з українців за походженням, так і надісланих з півночі, з Росії) досить швидко виявилось, що боронити Українську Народну Республіку, запроваджені Центральною Радою і Генеральним Секретаріатом порядки практично нікому.

При всьому романтизмі своєї натури Винниченко намагається реалістично оцінити ситуацію, критично розібратись у власних діях, знайти справжні причини одержаних негативних результатів багатомісячної напруженої і, здавалось, такої натхненної, багатообіцяючої роботи. Пізніше цей аналіз виліється у жорсткі самокритичні, навіть безжално-самовикривальні висновки. Винниченко вважав, що у стратегії розрахунків було допущено величезної помилки. Абсолютизовані завдання національного відродження, будівництва української державності заступили такі важливі у революційну добу соціальні проблеми, зокрема земельну. Він зазначав, що нічим не поступаючись зі своєї соціально-політичної партійної програми, вони в той же час у самій Ц.Р. свідомо відкладали надалі вирішення гострих соціальних питань, бо боялись, що не досить зміцнена, усталена національна єдність може схитнутись і розбитись через незгоду у сфері соціалістичного будівництва.

Один з лідерів української революції ладен був пояснити поразки суттєвим відступом проводирів національного руху від соціалістичної орієнтації. Відданість же більшовиків марксистській ідеології він вважав чинником їх сили, зростаючого авторитету в масах. “Стремління большевиків творити робітничо-селянську державу з метою створити за її допомогою соціалістичне громадянство здавалось нам утопією, авантюрою, кривавою інтригою одної партії, яка домагається влади. Ми настільки мало були соціалістами, що не допускали навіть думки про зруйнування буржуазної держави. Де ж бо такі, мовляв, можливо у таких країнах, як Росія чи Україна, де величезна більшість населення є селянство, де капіталізм тільки у початкових формах,- заводити соціалістичний устрій”[13].

Якісно новий висновок, до якого приходять у цей час Винниченко, полягав у переході від позицій автономізму (ідея федерації, яку висунула Центральна Рада, з багатьох причин збанкрутувала) до ідеї

самостійності України. “Що ж до самостійності України, то проголошення цієї форми державности, - писав В Винниченко,- вимагалось з усією необхідністю й неминучістю тією ситуацією, яка складалася”[14].

Якщо більшість колег по керівному складу Центральної Ради вбачала порятунок насамперед у зовнішньому факторі, то Винниченко ставився до іноземної допомоги з упередженням. Його розум гарячково шукав якогось іншого виходу. З одного боку, він був переконаний, що повновладдя більшовиків знищить ті національні здобутки, які далися з таким трудом. З іншого, - розумів, що протистояти більшовикам, кардинально не змінюючи соціальних орієнтацій, дотримуючись зжиганих стереотипів – справа безнадійна. З цього погляду не стільки імпульсивністю, відчаєм, а скоріше холодною розсудливістю (можливо, до певної міри наївної, ілюзорної), а також здатністю до самопожертви в ім'я торжества української ідеї було продиктовано малозрозумілий, на перший погляд, майже самогубний крок. Після відхилення пропозицій переобрати Центральну Раду, влити до неї нових людей, ближчих до мас, що Винниченко взагалі вважав “єдиним виходом”, він на одному з засідань висунув план: ліва частина Секретаріату мала заарештувати його і тих членів Секретаріату, на яких громадська думка поклала відповідальність за невдачі, оголосити владу Рад, перевибори Центральної Ради й мирні переговори з РНК. Тоді, на думку Винниченка, влада залишилася б в українсько-національних руках, а “історія революції на Україні пішла би зовсім іншими шляхами, не такими трудними, болючими й часом ганебними та й надзвичайно шкідливими для самої національної справи, не кажучи вже про політично-соціальну”[15].

Та такий план було відкинуто, а здійснити щось подібне українським есерам просто не вистачало хисту.

Володимир Винниченко ще деякий час залишався Головою уряду (Генеральний Секретаріат після оголошення IV Універсалу самостійності УНР переіменовано в Раду Народних Міністрів). Проте і громадська думка, і він сам були вже готові до того, що йому вже слід відступитися від влади. І 25 січня 1918 р. він це зробив.

Коли Центральна Рада під ударами радянських військ евакуювалась до Житомира, Винниченко, що не в усьому погоджувався на проницьку орієнтацію, обрав інший маршрут. Змінивши зовнішність, він разом з дружиною попрямував на південь, до Бердянська. Розчинившись у натовпі подорожуючих, Володимир Кирилович жадібно всотував оцінки масами поточного моменту, проводирів українського руху, що нерідко дуже боляче ранили, краяли серце. Особливо нестерпною була думка, що гине сама Україна-мати, сама її національна сутність.

Якийсь час довелося пожити на території, де порядкували більшовики. В душі весь час йшло внутрішнє боріння: де правда, хто правий, з ким солідаруватись. “І от яке повинно бути становище людини, яка ніколи не стояла за інтереси багатих, яка все життя поклала на ідею революції і соціалізму, але яка не вірить, що більшовицьким шляхом можна допомогти тим ідеям реалізуватись. Що їй робити?” [16]. Не міг Винниченко чітко зорієнтуватись і в оцінці приходу окупантів на Україну – додали сумніви: “...Можливо, німці й принесуть самостійну Україну. Але чи вони ж цим задовольняться? Чи не схотять вони принести поміщицьку, мілітаристську, щиробуржуазну Україну?... Серце стискається. І тоскно стає, і сумно, і тривожно”[17].

Невдовзі Володимир Кирилович переїжджає на хутір Княжа Гора на Канівщині, займається здебільшого улюбленою працею – пише художні твори, якби “збоку” спостерігає за перебігом подій, моделює оптимальні дії в інтересах української справи, української революції. Осмислює історію рідного краю, особливо в революційну добу і дає їй ємку, проникливу, переконливу характеристику, та водночас і обеззброюючу, приголомшуючу, шокуючу, просто нищівну. На таке здатен, очевидно, лише той син народу, який не просто палко любить Вітчизну, проймається всіма її болями, але й є справжнім вченим-мислителем, який може філософськи, історично аналізувати, узагальнювати, оцінювати перебіг найсуперечливіших подій. “Читати українську історію треба з бромом, - з сумом змушений констатувати Винниченко, - до того це з нещасних, безглузких, безпорадних історій, до того боляче, досадно, гірко, сумно перечитувати, як нещасна, зацькована, зашарпана нація тільки те й робила за весь час свого державного (чи вірніше: піддержаного) існування, що одгризалась на всі боки: од поляків, руських, татар, шведів. Уся історія – ряд, безупинний, безперервний ряд повстань, війн, пожарищ, голоду, набігів, військових переворотів, інтриг, сварок, підкопування. Чи не те саме стає тепер? Тільки хотіли жити державним життям, як починається стара історія: Москва всіма силами вп'ялась і не хоче випустити. З другого боку вже стоїть Польща, наготовивши легіони. Прийшов дужчий, вигнав Москву, одпихнув поляків і сам ухопив за горло й видушує все, що може. Збоку присмокталась і четверта – Австрія.

А всередині теж те саме. паршиві шанюльбці, національне сміття, паразити й злодії продають на всі боки: хто більше дасть. Нашадки прадідів поганих повторюють погані діла дідів-поганців. І розшарпаний, зацькований народ знову безпомічний жде, якому панові його оддадуть. Вигідніше буде можновладцеві оддати Москві – оддасть. Вигідніше собі лишити – лишить. Ні, ні української історії, ні українських газет читати без броду, валеріанки або без доброї дози філософського застереження не можна”[18].

Володимир Кирилович душею рветься в епіцентр політичного життя, до Києва і водночас сумнівається, вагається. Непевність переривається раптово, переривається саме тими, хто найбільше боявся повернення Винниченка до громадської діяльності. На початку липня 1918 р. його заарештовують охоронці гетьманського режиму у підозрі підготовки державного перевороту і привозять до Києва. Безглуздість звинувачень і привентивних заходів досить швидко з'ясовується і менше, ніж за добу, його випускають.

Далі боротись з самим собою було неможливо, і Винниченко включається в політичний процес,

спрямований на ліквідацію гетьманства. Він з самого початку рішуче засуджував переворот генерала Скоропадського, до якого відчував сильну антипатію, навіть неприховану відразу. Встановлений режим Володимир Кирилович оцінював не інакше як маріонетковий, оперетковий, що тримався на хисткій угоді російських шовіністів-великодержавників з австро-німецькими окупантами, із іронією, навіть сарказмом, відреагував на переговори зі Скоропадським, “нешасним, тупим і слинявим кретином” з приводу “кабінету”. “З моменту гетьманського перевороту, коли владу захопила руська буржуазія, української держави й того невеликого сліду, що ще лишався при Центральній Раді німецького періоду,” вже не стало. Вся гетьманщина була тільки закінченням формації контрреволюційної буржуазної державності на Україні... А оскільки українська нація своєї буржуазії не мала, то й буржуазна викінчена державність перестала бути українською, - писав В.Винниченко пізніше [19]. Він називав Скоропадського нікчемною, політично безграмотною фігурою, слабководним і амбіційним [20].

Натомість Винниченко очолив Національний Союз – блок українських партій, офіційно опозиційних гетьману. Однак у Союзі лідер українських соціал-демократів довгий час практично один дотримувався курсу на підготовку повстання проти антинародного режиму (з ним солідаризувався лише Микита Шаповал).

“Отже, на мою думку, наш обов’язок був виступити проти всіх ворогів працюючих українських мас, бо ми самі були винні у тому, що ці вороги катують їх. Тоді маси наочно побачуть, що українська ідея не стоїть у суперечності з соціальними інтересами мас і що то іменно українці виступили на бій з німцями, панами й гетьманщиною за трудовий народ. І хай не вдасться повстання, але ми реабілітуємо себе перед нашими трудовими клясами, ми своєю “фантастикою” реально покажемо їм, що ми не тільки можемо приводити німців та панів, але й бити їх, і жертвувати, коли треба, своїм життям, за свій народ”, - писав Винниченко [21].

Він вважав, що повинен бути органічний зв’язок між проблемами національними і соціальними. Досягнення цієї мети стало першою необхідною умовою і запорукою дальшого підйому національно-визвольного руху, перетворення його на справді масову, всеодолаючу силу.

Тим часом зовнішньополітична, а з нею і внутрішня обстановка в Україні радикально змінилася. У Німеччині й Австро-Угорщині вибухнули революції. Підпори, точніше основа гетьманського режиму, миттєво зруйнувалися, а сам режим, хоч і кинувся ще до цього шукати підтримки у сусідів – російських великодержавників, досить швидко буквально “завис” у повітрі. Проте гетьманці гарячково готувалися нанести привентивний удар по своїх суперниках – українських патріотах. За цих умов зволікання з рішучими діями могло розглядатися лише як злочин проти національної ідеї, національної справи. Винниченко скликає засідання Національного Союзу, доводить, що повстання назріло і організаційно - технічно забезпечене, пропонує обрати Директорію й від імені всіх партій українства передати їй повноту влади.

В ніч на 14 листопада 1918 р. на таємному засіданні керівництва українських політичних партій було створено верховний орган відновленої УНР – Директорію на чолі з В.Винниченко, яка внаслідок повстання прийшла до влади.

Відсутність чіткої програми дій, вузькість соціальної бази, а також комплекс інших політичних, соціально-економічних та військових причин призвело до падіння Директорії. Є.Коновалець, аналізуючи причини падіння УНР та Директорії, писав: “...ні Винниченко, ні Директорія в цілості не мали ясної політичної лінії та що довкола Директорія панувала і панував такий самий хаос політичної думки, як і всередині її. Політика хитань між крайностями – від московських більшовиків до французьких генералів – підірвало авторитет Директорії та впливало на всіх дуже деморалізуюче”[22].

2 лютого 1919 р. В.Винниченко залишає Київ і переїздить до Вінниці. Лідери колишнього українського уряду звертаються за допомогою до представників Антанти. Ті погоджуються сприяти, але за умови, що соціаліста В.Винниченка буде позбавлено політичної влади. Розчарований цим, В.Винниченко вирушає як член ЦК УСДРП на міжнародну соціалістичну конференцію і залишається в Австрії. Тут він займається літературною діяльністю. 14 вересня 1919 р. В.Винниченко виходить із УСДРП і створює у Відні закордонну групу Української комуністичної партії (УКП), а згодом, з березня 1920 р. редагує її щотижневик “Нова доба”. Наприкінці 1919 р. і на початку 1920 р. він пише політико-публіцистичний тритомний трактат “Відродження нації”, в якому аналізуються події в Україні 1917-1919 рр. Перед тим він написав книгу-спогад “На той бік”, яка вийшла друком у 1924 р.

Значну, досі практично невизнану вартість мають щоденникові записи та листування В.Винниченка. За межами України їх видано поки що 2 томи, а у нас “Щоденник” надруковано в журналі “Київ” 1990р. № 10-11.

24 травня 1920 р. він (за дозволом голови Раднаркому В.Леніна) разом з дружиною як письменник повертається до радянської Росії і потрапляє у світ політичного життя. 9 червня у доповідній записці до ЦК РКП (б) він просить роз’яснити позицію ЦК партії в українському питанні. Воно було надруковано в журналі “Дружба народів”, 1989, № 12. Після розмов з більшовицькими лідерами Л.Троцьким, Й.Сталіним, Г.Зінов’євим, Л.Каменєвим та ін. він погоджується вже не на конфедерацію, а на федеративний устрій.

Внаслідок кількомісячних переговорів з українським керівництвом (Д.Мануїльським, Х.Раковським, Г.Петровським), В.Винниченко призначають членом ВУЦВК, заступником голови Ради народних комісарів і наркомом закордонних справ республіки.

Наприкінці серпня 1920 р. В.Винниченко подає заяву з проханням прийняти його до лав КП (б)У. Лідери

українських комуністів після консультацій з В.Леніним позитивно вирішують це питання, але категорично заперечують проти його входження до Політбюро.

Незадоволений цим, В.Винниченко повертається до Москви й публікує у журналі “Коммунист” “Лист до українських робітників і селян”, в якому критикує національну політику більшовицької партії. Потім він приймає рішення про еміграцію, мотивуючи це у своєму останньому листі до ЦК безперспективністю практичного втілення політики більшовиків про право нації на самовизначення.

23 вересня 1920 р. В.Винниченко назавжди залишив Україну. В своїх виступах перед закордонними групами УКП, емігрантами й західноєвропейською громадськістю, у статтях і памфлетах, опублікованих у газеті “Нова доба” та брошюрі “Революція в небезпеці”, перекладеній кількома європейськими мовами, він розповідав про реальний стан речей у радянській Росії, намагаючись згладити зигзаги своїх політичних маневрів. Концепційно Винниченко визначав марксизм, хоч на його ідеології сильно позначилися впливи західного лібералізму й гуманізму. В еміграції він розробив власну суспільно-світоглядову систему так звану конкордизму. Політично Винниченко хитався між українською національною самостійницькою платформою і концепцією української радянської республіки. Як практичний політик він був імпульсивним і схильним до крайностей.

20-і роки були для нього особливо плідними на ниві літературної діяльності. Він пише соціально-утопічний роман “Сонячна машина” (1921-1924 рр.), збірку різнопланових оповідань “Намісто” (1921-1928 рр.), літературно-філософське есе “Щастя”, роман “Поклади золота” (1926 р.). У 1924-1928 рр. виходить перше зібрання його творів у 23 томах, а у 1930-1032 рр. друге в 28-и томах [23].

У вересні 1933 він пише відкритого листа до Політбюро ЦК КП(б)У, в якому звинувачує Й.Сталіна та П.Постишева у терорі проти українського народу. У відповідь листопадовий (1933 р) Пленум ЦК КП(б)У охрестив В.Винниченка “старим вовком української конрреволюції” й категорично заборонив видавати його твори, а ті, що вже вийшли друком, було вилучено з усіх бібліотек.

В.Винниченко болісно переживає повне відлучення від України та з другої половини 30-х років, відмежувавшись від партій і груп, поринає в літературну роботу. Він пише роман “Нова заповідь”, “Вічний імператив”, “Лепрозорій”. Останній роман В.Винниченка “Слово за тобою, Сталіне!”, завершений 6 березня 1951 р., напередодні смерті був своєрідним підсумком його роздумів – письменника, історика, політичного діяча України.

Література

1. Винниченко В. Відродження нації. Ч.ІІ. – Київ – Відень, 1920. - С.28.
2. Робітничая газета. – 1917. – 4 жовтня.
3. Там же.
4. Там же.
5. Винниченко В. Відродження нації. Ч.І. – Київ – Відень, 1920. – С.166.
6. Там же, с. 157.
7. Грушевський М. Спомини. К., 1989. - № 9. - С. 144.
8. Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції 1917-1920 рр. – Відень, 1921. – Т.1, с.81.
9. Манилов В. Из истории взаимоотношений Центральной Рады с временным правительством. Летопись революции. 1927. - № 4. – С.23.
10. Винниченко В. Відродження нації. Ч.ІІ. – Київ – Відень, 1920. - С.37.
11. Там же, с.75.
12. Киевская мысль. – 1917, 6 декабря.
13. Винниченко В. Відродження нації. Ч.І. – Київ – Відень, 1920. - С.83-84.
14. Там же, с.430.
15. Там же, Ч.ІІ, с.222.
16. Винниченко В. Щоденник. Київ, 1990. - № 9. - С.120.
17. Там же.
18. Там же, с.122.
19. Винниченко В. Відродження нації. Ч.ІІІ. – Київ – Відень, 1920. - С.100.
20. Див. там же, с.81.
21. Там же, с.95.
22. Коновалец Є. Причинки до історії Української революції. Київ. – 1991, - № 11. - С. 106-107.